

محمد حسن نبوی

مدیریت اسلامی

ویرایش سوم
چاپ چهاردهم

موضوع:

مدیریت: ۱

گروه مخاطب:

- عمومی

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۴۱

مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۳۱۰

نبوی، محمد حسن، ۱۳۳۵ -

مدیریت اسلامی / محمد حسن نبوی. - [ویراست ۳]. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۳.

[۳۹۶] ص. : جدول، نمودار. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۴۱) (مدیریت: ۱)

ISBN 978- 964 - 09 - 0463 - 3 ۴۵۰۰ تومان:

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Mohammad-Hasan-e Nabavi. Islāmīc Management

ص. ع. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۳۸۹] - ۳۹۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.

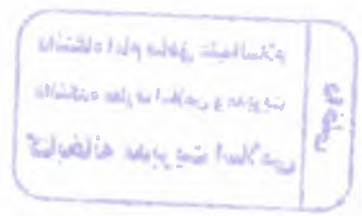
چاپ چهاردهم: ۱۳۸۸.

۱. مدیریت (اسلام). الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷/۶۵۸

۴ م ۲ ن / ۶۷ / ۲۲۲ BP

۱۳۸۸

بستان کتب

چاپ اول: ۱۳۷۳
تاکنون ۵۶۰۰۰ نسخه از
این اثر منتشر شده است.

مدیریت اسلامی

- نویسنده: محمدحسن نبوی
- ناشر: مؤسسه بستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بستان کتاب
- نوبت چاپ: چهاردهم / ۱۳۸۸ • شمارگان: ۵۰۰۰ • بهای: ۴۵۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم. خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۴۲۱۵۵-۷، ۷۷۴۲۱۵۴، ۷۷۴۳۲۶، ۷۷۴۳۲۷
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطین جنوبی، دست چپ کوچه دوم (پشن)، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۵
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۳۳۳۶۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن ۷۷۳۹۲۰۰
- پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نیش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- نمایندگی های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهای کتاب)

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: سیدرضا سجادی نژاد • سرپرستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: عباس جباری مقدم • کنترل ویرایش: بوذر دیلمی ممزی • چکیده عربی: سهیله خانقی • چکیده انگلیسی: عبدالعزیز مطوریان • فیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروفنگاری: احمد مؤتمنی • حروفنگار: سکیه زمانی • اصلاحات حروفنگاری: سیدصادق حسینی • صفحه آرای: احمد مؤتمنی و احمد اخلی • کارشناس نمونه خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه خوانی: قربان مخدومی، جلیل حبیبی و غلامرضا معصومی • نظارت و کنترل آماده سازی: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه آرای: سیدعلی قائمی • کارشناس طراحی و گرافیک و طراح جلد: مسعود نجابتی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده سازی: حمید رضا تیموری • برنامه ریزی و کنترل تولید: امیر حسین مقدم منش • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

رئیس مؤسسه
سید محمد کاظم شمس

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۹
مقدمه	۲۱

فصل اوّل: حکومت و مدیریت اسلامی

تشکیل حکومت از نظر اسلام	۲۷
حکومت و عدالت	۲۸
رابطه حکومت و مدیریت	۲۹
لزوم آگاهی از مدیریت اسلامی	۲۹
تعریف مدیریت	۳۱

فصل دوم: برنامه ریزی

برنامه ریزی چیست؟	۳۷
اهمیت برنامه ریزی	۳۷
اهمیت برنامه ریزی از نظر آیات و روایات	۳۸
فواید برنامه ریزی	۳۹
۱. مانع ندامت	۴۰
۲. حلال مشکلات	۴۰
۳. استفاده بهتر از امکانات	۴۱
لوازم برنامه ریزی	۴۲

۴۲	الف) اعتقاد به امکان حل مشکل
۴۳	ب) استفاده از روند گذشته
۴۴	پ) تفکر
۴۵	انواع برنامه ریزی
۴۵	(۱) برنامه ریزی جامع یا استراتژیک
۴۶	(۲) برنامه ریزی عملیاتی

فصل سوم: ارکان برنامه ریزی

۴۹	ارکان برنامه ریزی
۴۹	۱. اهداف
۵۰	تعریف هدف
۵۰	الف) اهداف الهی
۵۱	(۱) هدایت انسانها به پرستش خداوند یکتا
۵۱	(۲) دوری از طاغوتها
۵۲	(۳) تعلیم کتاب و حکمت
۵۳	(۴) تزکیه
۵۳	(۵) قیام به قسط
۵۶	نقش کلیدی اهداف الهی
۵۶	آموزش اهداف الهی به مدیران
۵۸	ب) اهداف سازمانی
۵۸	اهداف عملیاتی
۶۳	ویژگیهای مطلوب در اهداف
۶۶	۲. پیش بینی
۶۸	محورهای پیش بینی
۶۹	مشورت
۶۹	۱. مشورت با صاحب نظران
۷۱	۲. لزوم رعایت ایمان در متخصصان
۷۱	۳. خیانت در مشورت

الف) حدّ دقّت در برنامه ریزی	۷۲
ب) وسواس در برنامه ریزی	۷۳
پ) آزمایش برنامه	۷۴
ت) تصویب برنامه	۷۴

فصل چهارم: سازماندهی

سازماندهی	۷۷
تعریف سازمان	۷۷
تعریف سازماندهی	۷۷
عملیات سازماندهی	۷۸
۱. شناسایی و دسته بندی کارها	۷۸
الف) مبانی سازماندهی	۷۸
ب) تجزیه و تحلیل عملیات	۷۹
پ) دسته بندی شغلها	۸۰
سیر عملیات، جهت رسیدن به سازمان مناسب	۸۱
صف و ستاد	۸۱
۲. تعریف و واگذاری اختیارات و مسؤولیتها	۸۲
تعریف اختیارات	۸۶
اختیارات و افراد سرکش	۸۶
نحوه انتخاب مسؤول	۸۷
۱) امتحان	۸۸
۲) تناسب ویژگیهای فرد و مسؤولیت	۸۹
۳) رعایت ویژگیهای لازم برای مدیریت	۹۰
انتصاب افراد نالایق	۹۴
اعلان توانایی برای مسؤولیت	۹۵
روش عزل مسؤولان	۹۶
دلجویی پس از عزل	۹۸
تعدد مسؤولیتها	۹۹

۹۹	۳. ایجاد و برقراری روابط
۱۰۰	مدیریت، نه اجرا

فصل پنجم: انگیزش

۱۰۵	انگیزش
۱۰۶	تعریف انگیزه
۱۰۷	تأثیر انگیزش
۱۰۸	نیاز و انگیزش
۱۰۸	نیازهای ناخودآگاه
۱۰۸	طبقه بندی نیازها
۱۰۹	سلسله مراتب نیازها
۱۱۰	طبقه بندی فعالیتها
۱۱۱	ناکامی
۱۱۲	نگاهی به نظریه های دیگر درباره انگیزش
۱۱۲	نظریه X و نظریه Y
۱۱۳	نظریه بهداشت انگیزش
۱۱۳	نظریه ای - آر - جی
۱۱۴	نظریه نیازهای سه گانه
۱۱۴	نظریه ارزشیابی شناخت
۱۱۵	نظریه ویژگیهای ضروری شغل
۱۱۶	نظریه تعیین هدف
۱۱۶	نظریه برابری
۱۱۷	نظریه انتظار
۱۱۷	نگرشی اسلامی به بحث انگیزش
۱۱۸	انسان بر سر دو راهی
۱۱۹	رابطه انگیزش و خیر و شر
۱۱۹	نیازهای مادی
۱۱۹	جاذبه های معنوی

مدیر مسلمان و انگیزشها	۱۲۱
اسلام و انگیزش برای تأمین نیازمندیها	۱۲۱
مذمت بیکاری	۱۲۲
درماندگان	۱۲۳
پرستش و انگیزش	۱۲۴

فصل ششم: رهبری

رهبری	۱۳۱
تعریف رهبری	۱۳۱
قدرت	۱۳۲
قدرت چیست؟	۱۳۲
منابع قدرت	۱۳۳
رابطه قدرت و نفوذ رهبری	۱۳۵
موفقیت و اثر بخشی	۱۳۵
عوامل قدرت شخصی	۱۳۷
۱. صفات فردی رهبر	۱۳۷
۲. رفتار رهبر	۱۳۷
۳. زیردستان	۱۳۷
۴. همکاران	۱۳۷
۵. فرادستان	۱۳۸
۶. سازمان	۱۳۸
۷. موفقیت و شرایط	۱۳۸

فصل هفتم: صفات فردی رهبر

صفات فردی رهبر	۱۴۳
ویژگیهای فردی رهبر در آیات و روایات	۱۴۵
۱. سعه صدر	۱۴۵
شرح صدر و مدیریت	۱۴۷

۱۴۸	علایم سعه صدر
۱۴۸	الف) حلم
۱۵۰	ب) متانت در شادیهها
۱۵۱	پ) مقاومت در برابر مشکلات
۱۵۴	ت) تحمل افکار مخالف
۱۵۸	ث) پرهیز از مستی ریاست
۱۵۸	۲. هوش
۱۵۹	۳. توانمندیهای علمی و فنی
۱۶۰	تقسیم تواناییها
۱۶۱	۴. ابتکار و نوآوری
۱۶۲	۵. سعی و کوشش
۱۶۳	ثمره سعی و کوشش
۱۶۴	۶. پشتکار
۱۶۵	۷. شجاعت
۱۶۶	آفت شجاعت
۱۶۸	۸. شهرت
۱۶۸	شهرت طلبی
۱۷۰	۹. سخنرانی
۱۷۰	الف) تفهیم پیام
۱۷۱	ب) زیبایی کلام
۱۷۲	ایمان به خدا و عمل صالح

فصل هشتم: رفتار رهبری

۱۷۷	اهمیت رفتار رهبری
۱۷۹	سبکهای رهبری
۱۸۲	بازتاب سبکهای رهبری
۱۸۲	تئوریهای موقعیتی و اقتضایی
۱۸۳	سبک رهبری در منابع اسلامی

۱۸۴	اصول اسلامی در سبک رهبری
۱۸۵	اصل محبت
۱۸۵	۱. محبت به مؤمنان
۱۸۷	۲. مهر و محبت به انسانها
۱۸۹	۳. لزوم مدارا و دوستی
۱۹۳	اصل شدت عمل
۱۹۴	لزوم فرمانبری
۱۹۹	به کارگیری شدت
۲۰۱	مقایسه سبک اسلامی با سبکهای مدیریتی امروز
۲۰۴	دیگر عوامل اثر بخشی
۲۰۴	۱. یگانگی هدفها
۲۰۸	یگانگی هدفها در مدیریت اسلامی
۲۰۸	۲. مشارکت و اثر بخشی
۲۱۰	۳. پرهیز از جزئی نگری
۲۱۱	سرانجام جزئی نگری
۲۱۳	۴. استفاده از فرصتها
۲۱۵	۵. پرهیز از لجاجت
۲۱۷	۶. اخلاقیات اسلام و اثر بخشی

فصل نهم: سلوک مدیریت

۲۲۱	سلوک مدیریت
۲۲۲	عدالت
۲۲۳	عدالت و روابط اجتماعی
۲۲۴	عدالت، دستخوش هوسها
۲۲۹	عدالت و بیت المال
۲۳۳	ثواب عدالت
۲۳۴	حل مشکلات مردم
۲۳۵	لزوم سعی در اصلاح امور مردم

۲۳۷	حوایح انسانها و مدیریت
۲۳۷	رسیدگی به نیازهای مردم
۲۳۸	وظیفه انسانهای سرشناس در جامعه
۲۴۰	رسیدگی به امور افراد صالح
۲۴۱	خدمت به مردم و نتایج دنیوی آن
۲۴۳	ثواب کمک و نیکی به مردم
۲۴۶	اطرافیان
۲۴۷	اطرافیان و شکست مدیران
۲۴۸	اطرافیان، مبین شخصیت مدیر
۲۴۹	اطرافیان ناباب
۲۴۹	زبانبازی
۲۵۲	تملق
۲۵۴	دروغ
۲۵۵	خیانت
۲۵۵	همنشینی با خائنان
۲۵۶	هماهنگی با خائنان
۲۵۷	برکناری خائنان
۲۵۸	خائنان موجب شکست
۲۵۸	نتیجه خیانت
۲۵۹	اطرافیان خوب
۲۶۱	واسطه بین نیازمندان و مدیران
۲۶۲	سخن
۲۶۲	اهمیت سخن
۲۶۳	سخن خوب
۲۶۵	ویژگیهای سخن خوب
۲۶۵	۱. کم گویی
۲۶۶	۲. مفید گویی
۲۶۶	۳. آرام گویی

۲۶۸	۴. متانت در سخن
۲۶۹	۵. پرهیز از منت گذاشتن
۲۷۰	۶. پرهیز از ادعای بیجا
۲۷۱	سکوت بیجا
۲۷۲	توجیه زیردستان
۲۷۴	حدود تعریف و توبیخ
۲۷۵	وفای به عهد
۲۷۸	رضایت اکثر مردم
۲۷۸	رفع شبهه
۲۸۱	آموزش عقاید

فصل دهم: لغزشگاه‌ها

۲۸۵	لغزشگاه‌ها
۲۸۶	ریاست طلبی
۲۸۹	ظلم
۲۹۱	عاقبت ظلم
۲۹۳	جلوگیری از ظلم
۲۹۴	تکبر
۲۹۶	منشأ تکبر در ریاست
۲۹۸	فرجام تکبر
۲۹۹	علاج مستی ریاست
۳۰۲	ترساندن مردم
۳۰۳	تحقیر مؤمنان
۳۰۵	هدیه
۳۰۸	پنهان شدن از مردم

فصل یازدهم: کنترل

۳۱۳	کنترل
-----	-------

۳۱۳	تعریف کنترل
۳۱۳	محورهای کنترل
۳۱۴	ارکان کنترل
۳۱۴	ارزیابی و نظارت
۳۱۵	۱. نظارت آشکار
۳۱۵	۲. نظارت درونی
۳۱۵	۳. نظارت پنهان
۳۱۶	۱. صفات مأموران مخفی
۳۱۷	۲. تجسس بیجا
۳۱۹	طراحی سیستم ارزیابی
۳۱۹	۱. تعیین نتایج مورد انتظار یا بایدها
۳۱۹	۲. تعیین شاخصها برای سنجش نتایج مورد انتظار
۳۱۹	۳. تعیین استاندارد یا الگوی مطلوب
۳۲۰	۴. تعیین نحوه و روش جمع آوری اطلاعات یا طراحی شبکه اطلاعاتی
۳۲۰	۵. مقایسه اطلاعات و نتیجه گیری
۳۲۰	نقاط استراتژیک یا کلیدی در ارزیابی
۳۲۱	عملیات نظارت و ارزیابی
۳۲۱	۱. ارزیابی برنامه
۳۲۳	۲. ارزیابی نیروها
۳۲۴	الف) فعالیت براساس برنامه
۳۲۵	ب) اطاعت از مافوق
۳۲۵	پ) اشتغال کامل
۳۲۶	ت) تعهد و مسؤولیت پذیری
۳۲۶	ث) توان مدیریت و خلاقیت فکری
۳۲۹	ج) تخلفات شرعی و قانونی
۳۲۹	چ) اخلاق
۳۲۹	ح) تأثیر روحی در سازمان
۳۳۰	خ) مشکلات اجرایی

فصل دوازدهم: پیگیری

۳۳۵	پیگیری
۳۳۵	محورهای پیگیری
۳۳۶	۱. برنامه
۳۳۷	۲. مشکلات اجرایی
۳۳۷	۳. نیروهای اجرایی
۳۳۸	قوتها و ضعفهای عمومی
۳۳۹	ضعفهای تخصصی
۳۳۹	قوتها و ضعفهای فردی
۳۳۹	چند نکته قابل توجه
۳۴۰	تشویق از نظر روایات
۳۴۱	نیروهای خطا کار
۳۴۱	۱. خطا کاران حتمی
۳۴۳	۲. متهمان به خطا
۳۴۳	الف) بازجویی
۳۴۵	ب) داوری و قضاوت
۳۴۶	عفو و گذشت
۳۴۸	ملاك برای شناخت موارد عفو
۳۴۹	حفظ اسرار کارکنان
۳۵۰	حفظ اسرار برای روز مبادا
۳۵۱	دفاع از خطا کاران
۳۵۱	حقوق کارکنان
۳۵۲	۱. تعیین حقوق
۳۵۲	۲. پرداخت حقوق در وقت مقرر
۳۵۳	۳. جلوگیری از تضییع حقوق
۳۵۳	رابطه هزینه و نتیجه در کنترل
۳۵۴	حفظ و ثبت دقیق تجربیات

۳۵۵	ارتباط تجربه با عقل
۳۵۶	تأثیر تجربه در رشد افکار

فصل سیزدهم: تصمیم گیری

۳۶۱	اهمیت تصمیم گیری
۳۶۳	مراحل تصمیم گیری
۳۶۵	لوازم تصمیم گیری
۳۶۵	۱. عاقبت اندیشی
۳۶۶	۲. استفاده از تجارب
۳۶۷	۳. مشورت
۳۶۹	فواید مشورت
۳۶۹	۴. رعایت خطوط کلی برنامه جامع و برنامه عملیاتی
۳۷۰	قاطعیّت
۳۷۰	نمودهای قاطعیّت
۳۷۲	موانع قاطعیّت
۳۷۲	۱. تردید و دودلی
۳۷۳	معالجه
۳۷۴	۲. ترس
۳۷۷	۳. هوسهای مردم
۳۷۸	۴. خویشان و نزدیکان
۳۷۹	۵. استهزا
۳۸۱	۶. حرف مردم
۳۸۲	لغزشگاه ها در تصمیم گیری
۳۸۳	۱. پیروی از هوسهای نفسانی
۳۸۴	۲. تصمیم گیری بدون تمرکز
۳۸۶	۳. ناپختگی
۳۸۷	۴. فریب
۳۸۷	افشای تصمیم
۳۸۹	کتابنامه

پیشگفتار

با توجه به برقراری نظام جمهوری اسلامی و لزوم مدیریت مجموعه ها و سازمانها به گونه ای که مغایر با دستورات شرع مقدس نباشد، بحث در مورد «مدیریت اسلامی» ضروری است. در این میان کتابهایی با عنوان «مدیریت اسلامی» به دنیای کتاب عرضه شد، اما برخی از نویسندگان از مباحث مدیریت روز بی اطلاع بوده و برخی هم با علم مدیریت آشنا، اما نسبت به منابع اسلامی به گونه ای بایسته آگاهی نداشته اند تا آن جا که به وضوح استفاده غلط از آیات و روایات در نوشته های آنان مشاهده می شود.

این جانب ادعای آن ندارم که تافته ای جدا بافته و بزرگترین اثر را در این زمینه ارائه نموده ام، لیکن سعی کرده ام که با شناخت مباحث مدیریت جدید و استفاده از منابع غنی اسلامی مطالبی را ارائه نمایم.

در علم مدیریت با توجه به آن که بحث روابط انسانی از مهمترین مسائل به شمار می رود، طبعاً دین مبین اسلام که از مباحث عمده آن تنظیم روابط انسانهاست، بهترین مطالب و مسائل را بیان داشته است. از این رو لازم است به جای تسلیم محض در برابر تئوریهای مدیریتی جهان غرب «بحث مدیریت اسلامی» را به شکلی کاملاً جدی مطرح کنیم و مورد دقت قرار دهیم.

در این نوشتار سعی شده حتی الامکان به گونه ای مطالب به رشته تحریر در آید که برای همگان قابل استفاده باشد و مدیران در سطوح مختلف بتوانند از مطالب نورانی قرآن و روایات

اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بهره‌مند گردند؛ همچنین تلاش شده حتی المقدور از شرح و بسط بیجا خودداری شود تا موجب ملالت نگردد.

در این جا بر خود لازم می‌دانم از کسانی که به نحوی - مستقیم یا غیر مستقیم - در تهیه این مجموعه سهیم بوده‌اند، اعم از استادان گرانقدر، دوستانی که با همفکریهای خود مرا یاری کردند و همسر و فرزندانم که زمینه مساعدی را جهت تحقیق فراهم کردند و پاک نویس این نوشته را انجام داده‌اند، تشکر کنم.

سوم شهریور ۱۳۷۱

محمد حسن نبوی

مقدمه

جهان امروز، دنیای رشد سریع علوم و تکنولوژی و پیشرفت برق آسای دانش می باشد، به گونه ای که می توان گفت: اگر اکتشافات و اختراعات بشری از حدود یک قرن و نیم قبل تاکنون را با کلیه ادوار تاریخ مقایسه کنیم، خواهیم دانست که این برهه از تاریخ، عصری طلایی و مقطع تحولات شگرف در زندگی انسانهاست.

در این زمان، همراه با اختراعات جدید مراکز بزرگ صنعتی و تولیدی ایجاد شد و سازمانهای عریض و طویل و سیستمهای پیچیده اداری به وجود آمد.

در این میان یکی از مهمترین مسائلی که مطرح گردید، چگونگی اداره مجموعه های عظیم انسانی و طریقه به وجود آوردن سازمانهایی بود که بتواند با بهترین شکل ممکن این پدیده های نوین را به سوی اهداف بنیانگذارانش حرکت دهد.

کم کم علم و دانش «مدیریت» به صورت فعال پایه دنیای علوم نهاد و در جهت شکل گیری خود از علوم دیگر مانند روان شناسی، جامعه شناسی، ریاضیات و ... در حد نیاز بهره جست، به نحوی که به عنوان علمی مصرف کننده شناخته شد.

در این خصوص تئوریهای مختلفی سربر آوردند و هر کدام برای مدیریت سازمانها راهی پیشنهاد کردند. از سوی دیگر حرکت ماشین صنعتی غرب و صدای غول آسای آن بسیاری از مسائل اجتماعی، سنتها، آداب و رسوم و در بعضی از موارد مباحثی از علوم را تحت الشعاع

خویش قرار داد که از جمله می توان «دانش مدیریت» را نام برد.

طرفداران این دانش وارد کارزار شدند و بدون توجه به انسانیت انسانها با ابزارهای مختلف، جهت خدمت به دنیای صنعت و یا در حقیقت خدمت به صاحبان صنایع، پای به میدان نهادند. در این گیرودار، تنها بازنده واقعی، گروه عظیمی از انسانها بودند که بیرحمانه در قالب تئوریهای مختلف مدیریتی، جهت تولید بیشتر برای خدمت به عده معدودی به کار گرفته می شدند. گفتمانی است که این مسائل به منظور بی توجهی به خدمتی که آنان به دانش مدیریت کردند نیست، بلکه جهت و سیر تئوریهای مدیریت را نشان می دهد.

اکنون جهت اثبات این ادعا، از این دید و زاویه به دو مکتب معروف کلاسیک و نئوکلاسیک که خمیرمایه تئوریهای مدیریتی امروزی است، نگاهی می اندازیم و می گذریم:

الف) مکتب کلاسیک یا «مدیریت علمی»: این مکتب را «فردریک وینسلو تیلور» بنیانگذاری کرد و برای مدتی هم پیروان و صاحب نظرانی را به خود جلب نمود. آنان بی پرده هدف اصلی از به وجود آمدن سازمان و یا گروه انسانی را فقط «عرضه بیشتر کالا و فرآورده و همچنین دریافت سود بیشتر»^۱ بیان می داشتند؛ از این رو اصول مکتب آنان مبتنی بر حداکثر بهره بری از ماشین و انسان بود.

در مورد این مکتب نیاز به بحث فراوانی نیست، چون بر کسانی که کمترین آشنایی با افکار آنان دارند، روشن است که تنها هدف آنان، بازدهی افزونتر و در نتیجه خدمت بیشتر به صاحبان صنایع بوده است.

ب) مکتب نئوکلاسیک: این مکتب با توجه به تحقیقات انجام شده در کارخانه «هائورن»، پا به دنیای دانش مدیریت نهاد و توسط یک نفر استرالیایی به نام «التون می یو» که یکی از استادان دانشگاه «هاروارد» بود، مورد حمایت قرار گرفت.^۲ این رویکرد از آن جهت که به ابعاد روحی و روانی انسان توجه کرده بود، به عنوان «مکتب روابط انسانی» شهرت یافت. آنان با آزمایشهای فراوان به اثبات رساندند که نباید با کارگران مانند ماشین برخورد کرد، بلکه باید

۱. تئوریهای مدیریت، ص ۳۴.

۲. مدیریت رفتار سازمانی، ص ۴۹.

به نیازهای انسانی و روحی و روانی او توجه نمود.

ارائه کنندگان این نگرش جدید پس از چندی به عنوان افرادی انسان دوست به دنیا معرفی شدند و عده ای هم با حمایت از آنان به جرگه انسان دوستان پیوستند.

در این جا باید اذعان داشت که اینها در قیاس با آنچه بنیانگذاران مدیریت کلاسیک عرضه می کردند، واقعاً انسان دوست بودند، ولیکن با کمی دقت مشخص می شود که بنیانگذاران تئوری روابط انسانی هم در جهت منافع سرمایه داران گام بر می داشتند، با این تفاوت که اینان برای کار خود قالبی بسیار زیبا انتخاب نموده بودند. آنان ابتدا با آزمایشهای بسیار اثبات کردند که رعایت مسائل اخلاقی، روانی و تأمین نیازهای کارگران منجر به تولید بیشتر و بهره وری زیادتر می گردد و پس از مطمئن نمودن سرمایه داران نسبت به منفعت بیشتر جرأت ارائه نظریه و تئوری خود را یافتند و سودطلبان غرب هم صرفاً به جهت منافع خویش از آنان پشتیبانی کردند و تئوری آنان را در مجموعه های خود به کار گرفتند.

از این رو باید گفت اگر «می یو» و طرفدارانش بدون یک چنین مقدماتی نظریه خود را مطرح می کردند، هرگز مورد قبول واقع نمی شدند. آنان اگر می گفتند با به کارگیری شیوه مدیریتی روابط انسانی حقوق واقعی انسانها به آنها داده می شود و آنان از هر جهت در آسایش خواهند بود، ولیکن یک هزارم از تولید و بازده کار، کسر می گردد، آن چنان این طرز تفکر و طرفدارانش را در مقابل دیده جهانیان به دیوار می کوبیدند که برای قرنهای متمادی گویا به انسان دوستان عالم بگویند: «مواظب باشید از این خرده فرمایشها نفرمایید».

تئوریهای دیگر مدیریتی هم که هر یک از زاویه ای به مسأله رفتار سازمانی و روابط انسانی پرداخته اند، همه در نهایت می گویند: اگر رفتار انسانها را تشخیص دهید و انگیزه های آنان را بشناسید و بتوانید با برخورد صحیح، انگیزه های انسانها را در جهت اهداف سازمانی به کار گیرید، به تولید بیشتر دست خواهید یافت.

در دنیای نگرشهای مادی و حیوانی چیزی به جز این هم انتظار نیست، اما در «مدیریت اسلامی» خواهیم دید که رسیدن به اهداف سازمانی، یکی از اهداف است نه تنها هدف.

کتابنامه

قرآن مجید

الحیاء، محمدرضا حکیمی و محمد حکیمی و علی حکیمی، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

اخلاق کارگزاران، عبدالله جوادی آملی، مرکز نشر فرهنگی رجاء.

اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، انتشارات اسلامیّه.

اصول مدیریت، دکتر علی رضائیان، چاپ اول، انتشارات سمت.

اصول مدیریت علمی، فردریک تیلور، ترجمه محمد علی طوسی، چاپ دوم، مرکز آموزش مدیریت دولتی.

انسان در قرآن، مرتضی مطهری، انتشارات صدرا.

بازسازی و رشد بعد از جنگ در ژاپن، سید محمد حسین عادلّی، مرکز نشر فرهنگی رجاء.

بحار الأنوار، محمد باقر مجلسی، انتشارات مؤسسه الوفاء، بیروت.

تئوریهای مدیریت، کمال پرهیزگار، چاپ اول، انتشارات اشراقی.

ترجمه گویا و شرح فشرده نهج البلاغه، زیر نظر استاد ناصر مکارم شیرازی، چاپ هفتم، انتشارات هدف.

ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، علامه محمد تقی جعفری، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ

اسلامی .

- تصنیف غرر الحکم، چاپ اول، دفتر تبلیغات اسلامی، قم .
- تصنیف نهج البلاغه، لبیب بیضون، چاپ دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم .
- تفسیر المیزان، سید محمد حسین طباطبائی، جامعه مدرسین، قم .
- تفسیر نمونه، زیر نظر استاد ناصر مکارم شیرازی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه .
- ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، شیخ صدوق، چاپ چهارم، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات .
- داستان راستان، مرتضی مطهری، جامعه مدرسین، قم .
- رفتار سازمانی، فرد لوتانز، ترجمه غلامعلی سرمد، مؤسسه بانکداری ایران، ۱۳۷۴ .
- روابط انسانی در مدیریت، کمال پرهیزگار، چاپ اول، انتشارات اشراقی .
- سازمان و مدیریت، علی محمد اقتداری، چاپ بیست و پنجم، انتشارات مولوی .
- شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، دار احیاء التراث العربی، بیروت .
- غرر الحکم، آمدی، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، چاپ اول، بیروت .
- فروع من الکافی، محمد بن یعقوب الکلینی، انتشارات دار الکتب الاسلامیه .
- فرهنگ فارسی، محمد معین، چاپ چهارم، انتشارات امیرکبیر .
- کایزن کلید موفقیت رقابتی ژاپن، م. ا. ایمای، ترجمه محمد حسین سلیمی، چاپ اول، مرکز نشر دانشگاه صنعتی امیرکبیر .
- مبانی مدیریت، گری دسلر، ترجمه داود مدنی، چاپ دوم، انتشارات پیشبرد .
- مدیریت بر مبنای هدف و نتیجه، جرج موریس، ترجمه مهدی الوانی و فریده معتمدی، چاپ سوم، مرکز آموزش مدیریت اسلامی، تهران ۱۳۷۲ .
- مدیریت تولید، تألیف مهدی الوانی و نصرالله میر شفیعی، آستان قدس رضوی، مشهد ۱۳۶۸ .
- مدیریت رفتار سازمانی، استیفن پی رابینز، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، چاپ اول، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی .

مدیریت رفتار سازمانی، پال هرسی و کنت بلانچارد، ترجمه علاقه بند، چاپ سوم، انتشارات امیرکبیر.

مدیریت عمومی، سید مهدی الوانی، چاپ دوم، نشرنی.

مدیریت منابع انسانی و روابط کار، ناصر میرسپاسی، چاپ هشتم، ناشر: مؤلف.

مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری طبرمی، چاپ سوم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لایحیاء التراث، بیروت.

میزان الحکمه، محمدی ری شهری، چاپ دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم.

نهج البلاغه، صبحی صالح، مرکز البحوث الاسلامیه.

نهج البلاغه، فیض الاسلام.

وسائل الشیعه، شیخ محمد حسن حرّ عاملی، انتشارات اسلامیّه.

تبیین نظرگاه‌های اسلام در خصوص مدیریت و ارائه آن، برای مدیران
جامعه اسلامی لازم می‌نماید. برای دستیابی به این هدف، کتاب
«مدیریت اسلامی» به نگارش در آمده است.

«حکومت و مدیریت اسلامی»، «برنامه ریزی و ارکان آن»، «سازماندهی»،
«رهبری»، «انگیزش»، «کنترل»، «پی‌گیری»، «تصمیم‌گیری»، «سلوک
در مدیریت» و «لغزش‌گاه‌ها» از مباحث این کتاب است.

شماره کتاب: ۲۴۱

ISBN 964-09-0463-5

9 789640 904633